

Anmeldelser

Anne K. G. Kristensen: Studien zur Adam von Bremen Überlieferung. Skrifter udgivet af det historiske Institut ved Københavns Universitet, Bd. V, København 1975.

Siden Bernhard Schmeidler i 1917 – som Resultat af et halv Snes Aars Arbejde – fremlagde en ny tekstkritisk Udgave af Adam af Bremens Ærkebispkronike, som bl. a. indeholder mange historiske og geografiske Oplysninger om Norden indtil Aar 1086, har man ogsaa fra dansk Side beskæftiget sig med nogle Problemer i Forbindelse med de mange forskellige Haandskrifters Overlevering. Professor Erik Arup skrev dengang en kritisk men hovedsageligt positiv Anmeldelse af Schmeidlers Udgave (Hist. Tidsskr. 9. R. VII, Kbh. 1919–25). Hans Universitetsøvelser over Adam af Bremen var den ydre Anledning til at to af hans Elever (Alfred Otto, 1931–32 og John Danstrup, 1943) kunde fremlægge nye Oplysninger om det ældgamle Sorøhaandskrift, som indtil da kun var kendt gennem Anders Sørensen Vedels Adam-Udgave (B2) fra 1579, Thomas Bartholins mindre Scholiesamling (B3a), samt en Række Afskrifter og Kollationer fra det 16. og de følgende Aarhundreder til Adams 4. Bog (B3b–B5). Allerede før (1927) havde Sofus Larsen rejst Spørgsmaalet om Schmeidlers Opfattelse af A-Tekstens Redaktion.

I sine Studier over Adam af Bremen-Overleveringen har Lic. phil. Anne K. G. Kristensen taget kritisk Stilling til Schmeidlers Teori om Forholdet mellem Adams Originalmanuskript og dets Overlevering i en kort og en lang Hovedversion (S. 11–56). Desuden bringer hun nye Oplysninger om det siden 1728 tabte Sorøhaandskrift (S. 59–137, 145–204).

Ifølge Schmeidler formodes den korte Version, A-Varianterne, at repræsentere en første Redaktion af Adams Værk, mens den lange Version, BC-Varianterne, aabenbart skyldes en senere Redaktion med en lang Række Tekstændringer og Tekstillæg. Udgangspunktet for Schmeidlers Teori om en stoffattigere Førsteredaktion er Wiener-Haandskriftet (A1) fra ca. 1200. Men ifølge Anne K. G. Kristensens Undersøgelser viser Sammenligningen af Wiener-Haandskriftet med de øvrige A-Manuskripter, især det ældste, Leiden-Haandskriftet fra ca. 1100, at A-Versionerne ikke er kortere end BC, men tværtimod rigere paa Stof end denne. Desuden kan det paavises af hende, at Teksten i Wiener-Haandskriftet er forkortet paa Bekostning af Sammenhængen. Anne K. G. Kristensens Undersøgelser viser derfor, at Adams Originalmanuskript ikke, som Schmeidler mener, er blevet afskrevet i nogen for os kendt Redaktion, før det allerede var blevet revideret og kommenteret. For en eventuel ny Udgave af Adams Kirkehistorie vil hendes Undersøgelser blive af afgørende Betydning for Haandskrifternes Stemmata og derved ogsaa for Udgavens grundlæggende Tekst.

I Bogens anden Del »En Arild Huitfeldt-Afskrift af Sorøhaandskriftet« har Anne K. G. Kristensen suppleret og delvis korrigeret tidligere Undersøgelser af den oprindelige Sorøtekst. Huitfeldts Afskrift af Adam af Bremens Tekst fra anden Halvdel af det 16. Aarh. findes nu paa British Museum i London som Ms. Cott. Vitel. D. VI. Desværre er store Dele af dette Haandskrift ved en Brand i Cottonbiblioteket i 1731 gaaet tabt. En Sammenligning mellem paa den ene Side Vedels Udgave (B2), hans Descriptioafskrift (B4), Arne Magnussons Kollation til Sorøhaandskriftet (Prolog og 1. Bog c. 1–52), hans Descriptio-Korrekturer (B3b) og Bartholins Scholiesamling (B3a) og paa den anden Side Huitfeldts Afskrift viser, at han nogle Steder uafhængigt af Vedel og i større Udstrækning end han har benyttet Sorø-Haandskriftet. For at vise hvor meget og hvordan, har Anne K. G. Kristensen i et større Bilag (S. 145–205) atter publiceret Arne Magnussons Kollation til Sorøteksten, hans Descriptiokorrekturer og Bartholins Scholiesamling og sidestillet

dem med de tilsvarende Læsemaader i Huitfeldts Afskrift og Vedels Udgave. Udover Arne Magnusson og Bartholin kan Huitfeldts Afskrift ganske vist ikke give sikre Oplysninger om Sorøredaktionen, men Sammenligningen viser i alt Fald, hvordan Huitfeldt i sin Afskrift og Vedel i sin Udgave har kontamineret Sorøteksten med Haandskrifter af anden Proveniens.

I en Ekskurs (S. 139–43) opstiller og begrundet Anne K. G. Kristensen en ny Hypotese, der gaar ud paa, at Adam-Fragmentet i Ny kgl. Saml. 1463² (C3), et enkelt Pergamentblad fra Begyndelsen af det 14. Aarh., er den sørgelige Rest af den siden 1627 savnede Codex Ranzovianus fra Breitenburger Bibliotek, som Erpold Lindenberg har benyttet som Grundlag for sin Tekstudgave (1595).

Om det paa S. 91 Anm. g nævnte Descriptio-Ekscerpt i et senmiddelalderligt Haandskrift paa Statsarkivets Bibliotek i Koblenz (Afd. 701 nr. 245) kan der endnu oplyses, at det har tilhørt Heinrich Kalteisen (f. 1390, d. 1465 i Koblenz), en tysk Dominikaner, som 1452–55 var Ærkebiskop i Nidaros. Før denne tiltraadte sit Embede, skaffede han sig historiske og geografiske Oplysninger om sit nye Virkefelt ved Ekscerpter fra Adam af Bremens 4. Bog (Descriptio). I hans Kopibog (udg. af Alexander Bugge, Christiania 1899) findes der bl. a. en ellers ukendt færøisk Bisperække indtil Aar 1452.

Alfred Otto

Alex Wittendorff: Alvej og Kongevej. Studier i samfærdselsforhold og vejens topografi i det 16. og 17. århundrede. Skrifter udg. af Det historiske Institut ved Københavns Universitet bd. IV. København 1973.

Det kræver dristighed at gaa i gang med at skabe et sjællandsk sidestykke til Hugo Matthiessens klassiske værker om de jyske veje. Forf. af denne bog har beslutsomt grebet denne opgave an, og det er lykkedes ham, men kun fordi han ikke har ønsket at konkurrere med sin forgængers charmerende indpasning af vej og færdsel i landskab, milieu og historie, men har sat sig et mere konkret maal, nemlig at fremlægge en redegørelse for det sjællandske vejssystem og dets vilkaar under adelsvælde og tidlig enevælde. Det er i sig selv en vigtig og meget krævende opgave; men dertil kommer, at de særprægede kongevejes indføjelser i de gamle alfarvejes mere eller mindre selvgroede mønstre har givet denne vejhistorie et særdeles interessant og dynamisk islæt.

Det bærende grundlag for den foreliggende afhandling er de tre store kapitler (VII–IX) om de sjællandske vejes specialtopografi. Det drejer sig om anlæggelse af et dusin kongeveje og om deres sam- og modspil med 16 opstillede gamle sjællandske alfarveje; der redegøres dog samtidig for den eneste kongevej udenfor Sjælland, nemlig Frederik II.s vej fra Haderslev via Kolding til Jelling. Herudfra skildres vejene som samfundsfaktor, spillet mellem kontinuitet og ændringer eller nydannelser, alt mens nye krav gjorde sig gældende. Paa grundlag af et omfattende trykt og utrykt kildemateriale er alt dette fremstillet med den viden og indsigt, som forf. i de foregaaende kapitler har nedlagt om hele rigets almene vejforhold i samspillet mellem lovgivning og administration, om vejes og broers samt vognes beskaffenhed og tekniske udførelse samt om rejseformer og rejsehastighed. Det staaende tema i fremstillingen er som i kilderne kampen mod de onde og farlige veje og de brøstfældige eller helt afbrudte broer, som den vejfarende burde kunne passere uden skade eller fare for liv og lemmer – et tema, der til alle tider afslører et fortvivlende misforhold mellem den gode hensigt og den svigtende virkeliggørelse. Hensynet til de rejsendes sikkerhed er omkvædet for tallose paabud fra kongen og øvrighed; men som forf. forsigtigt formulerer sit forbehold (s. 41): kongebrevene udtrykker nok »hvad der bestemmes, ikke nødvendigvis, hvad der gennemføres«, og faktisk dokumen-